

УДК 327.5 (493) (09)

Т.Ю.МИШЛЯЄВ

ПЕРЕДУМОВИ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ В БЕЛЬГІЇ: ІСТОРІЯ КОНФЛІКТІВ І КОМПРОМІСІВ

Мишляєв Тарас Юрійович – аспірант Волинського національного університету імені Лесі Українки

Розглядаються передумови формування сучасної політичної ситуації в Бельгії. Визначено специфіку міжетнічної взаємодії в бельгійському суспільстві та її вплив на політичну систему. Розкриваються особливості протистояння партійних еліт та її роль у функціонуванні органів державної влади.

Ключові слова: конфлікт, компроміс, криза, міжетнічні протиріччя, федералізація.

Рассматриваются предпосылки формирования современной политической ситуации в Бельгии. Определена специфика межэтнического взаимодействия в бельгийском обществе и ее влияние на политическую систему. Раскрываются особенности противостояния партийных элит и ее роль в функционировании органов государственной власти.

Ключевые слова: конфликт, компромисс, кризис, межэтнические противоречия, федерализация.

The backgrounds for the formation of modern political situation in Belgium are considered. The specificity of inter-ethnic cooperation in the Belgian society and its impact on the political system is determined. The features of the confrontation among party elites and its role in the functioning of public authorities are analyzed.

Key words: conflict, compromise, crisis, interethnic confrontation, federalization

© Т.Ю. Мишляев, 2012

Постановка проблеми. Історія державотворчих процесів Бельгії характеризується численними політичними змінами. Така особливість політичного процесу виступає результатом складної взаємодії політичних, соціальних та інших факторів. Самі по собі, ізолювано, вони, як правило, не відбуваються й нерідко тривають десятиліттями. Взаємодія усіх цих чинників має складний і суперечливий характер. Процес формування нинішньої політичної системи Бельгії відбувався на основі конфліктів та компромісів. Наше дослідження є спробою проаналізувати основні конфронтаційні питання та визначити вплив процесу пошуку компромісних рішень на сучасний політичний розвиток Бельгії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна політична ситуація в Бельгії, її політична система та процес їх формування були і є предметом дослідження науковців. Зокрема, тема особливостей формування політичної ситуації в сучасній Бельгії знайшла відображення в роботах таких західних дослідників Б. Андерсен, О.Бауер, М.Хрох «Нації і націоналізм» [1], Н. Лагасса «Бельгійський досвід: приклад федералізму шляхом роз'єднання» [10], Р. ван Дейка «Федералізм і демократія. Захист мовних меншин в плюралістичних суспільствах. Мовні меншини в Бельгії, Канаді, Швейцарії та їх участь в управлінні» [6], М.Ковелла «Політичний процес та конституційне будівництво в Бельгії» [20].

Серед російських науковців важливу роль у дослідженні передумов розвитку сучасних політичних процесів у Бельгії варто відзначити працю С.В. Бірюкова та А. М. Барсукова «Бельгія: тупик федералізму или кризис его развития» [3], ряд робіт Ж. Т. Ормонбекова [12], [13], дослідження Е. Павлічука «Партийная система Бельгии в контексте федерализации» [14], Г. Андреевої «Государственно-правовые формы решения нацио-

нального вопроса: пример Бельгии» [2].

Предметом дослідження є політична ситуація в Бельгії.

Мета дослідження. Аналіз державотворчих процесів, які зумовили формування сучасної політичної ситуації в Бельгії. Зазначена мета визначає необхідність вирішити такі завдання:

- дослідити вплив етнічного аспекту політичних взаємовідносин у бельгійському суспільстві;
- з'ясувати роль лінгвістичного фактора у формуванні сучасної політичної ситуації в Бельгії;
- визначити специфіку економічного розвитку як важливого чинника у становленні бельгійської політичної системи;
- проаналізувати розвиток партійної системи та особливості діяльності політичних партій у контексті формування сучасної політичної ситуації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Початок процесу формування етнічних спільнот та розвитку державності на території сучасної Бельгії сягає часів ще раннього середньовіччя. Об'єднання фламандців та валлонів в одній державі в середині XIX ст., а також приєднання територій з німецькомовним населенням на початку XX ст. поклато початок складним міжетнічним відносинам.

Як зазначають дослідники, поворотним пунктом в історії формування бельгійської державності можна вважати завершення наполеонівських воєн і повернення облаштування кордонів тодішніх держав Старого світу. Рішенням Віденського конгресу в 1815 р. Бельгія була приєднана до Нідерландів. Однак штучне злиття двох держав з різними економічними інтересами, протиріччя між промисловою Бельгією та купецькою Голландією, а також привілейоване становище голландців у новій державі привели до революції. Вона завершилася проголошенням незалежності Бельгії 4 жовтня 1830 р. До складу Королівства Бельгія увійшли графство

Фландрія, герцогство Брабант та герцогство Валлонія [5].

На думку С. Бірюкова та А. Барсукова, Бельгія – унікальне державне утворення. Його поява в 1830 р. була компромісом для «європейського концерту», що проіснував у міжнародній політиці до середини XIX ст. Компроміс – той феномен, що визначає суть внутрішньої та зовнішньої політики Бельгії з моменту її створення та донині. Цей стан речей обумовлений в першу чергу ментальною культурою бельгійського народу, представники якого, хоча й ідентифікують себе в етнічному плані як валлонів або фламандців (залежно від регіону проживання), все-таки однаково схильні до компромісу. Але до компромісу поміркованого, позитивного та конструктивного [3].

Російський вчений-політолог Г. Андреева зазначає, що в ході становлення незалежності Бельгії, яка поєднала дві досить зрілі етнічні культури, що мали у своїй основі різну лінгвістичну базу була прийнята Конституція нової держави. Вона, однак, закріпила за французькою мовою статус єдиної загальнодержавної та визначила унітарний устрій країни [2]. Крім того, Конституція 1831 р. закріпила провідні позиції валлонської франкомовної буржуазії. Це було спричинено економічним домінуванням Валлонії та її політичної еліти.

Як наслідок, у 1847 р. виник фламандський культурний рух, що вимагав рівності фламандської та французької мов. Його вимоги ґрунтувалися на багатому історичному минулому Фландрії та її традиціях [6, 36]. Участь із 1860 року представників Фламандського Руху в муніципальних і парламентських виборах стала доказом того, що він починає набувати політичного змісту. На вимогу учасників Руху, Бельгія повинна була мати дві офіційні мови та вести всі адміністративні справи саме двома мовами як у Фландрії, так і у Валлонії. Таким чином, фламандське питання з культурної сфери перейшло у політичну. Політична конкуренція сприяла прийняттю перших «мовних» законів: Закону Кореманса 1873 року (про використання фламандської мови у сфері правосуддя у Фландрії, Закону де Лаата 1878 року про використання обох мов в адміністративній сфері, Закону де Віньї-Кореманса 1883 року про визнання фламандської мови в сфері середньої освіти [13]. Та все ж, закон, який визначав принцип «двомовності», був прийнятий лише в 1898 р. Згідно з ним, тексти законів, написи на поштових і гербових марках, грошових банкнотах і монетах містилися двома мовами [15, 147]. На нашу думку, прийняття цих законів мало велике значення, тому що було фактичним визнанням з боку влади двомовного характеру всієї держави.

Натомість, як слушно зазначає Ж. Ормонбеков, франкомовна верхівка не сприймала прийняття вищезазначених законів як юридичну норму, а лише як поступку Фландрії. Крім того, франкомовне населення не бажало перетворення Валлонії у двомовний регіон. Тому франкофони рішуче висули принцип територіальності у Валлонії, відповідно до якого, тільки одна офіційна мова використовувалася на одній певній території. Разом з тим,

вони виступили проти того, щоб цей принцип був застосований для Фландрії. У відповідь на спротив франкофонів, фламандці змінили суть своїх вимог. З початку XX століття вони починають вимагати не тільки визнання фламандської мови як рівноцінної французькій, але й застосування принципу територіальності у Фландрії. Фландрія повинна була стати одномовним регіоном [13].

Остаточне вирішення «фламандського питання» пов'язане з угодою 1929 р. між представниками Фландрії та Валлонії, більш відомою як «компроміс бельгійців». Згідно з нею було проведено загальну мовну реформу, відповідно до «лінгвістичних законів», прийнятих у 1930-х рр. та доповнених у 1960-х роках. Як результат, фламандська мова отримала рівний статус із французькою. Фламандська і французька стали основними мовами у Фландрії та Валлонії відповідно [17]. Однак протиріччя між валлонами та фламандцями не були повністю врегульовані. Бідніша Фландрія протягом XIX століття та на початку XX ст. в економічному розвитку значно відставала від промислово розвинутої Валлонії. Відповідно, крім мовних, паралельно висувалися вимоги вирішення її соціальних проблем. Проте головними вимогами залишалися питання розвитку мови та національної фламандської культури.

Якщо до Першої світової війни домінування французької мови відбивало економічну та політичну перевагу валлонів, які контролювали як місцеві, так і національні органи влади, а також головні партії, то після Другої світової війни ситуація кардинально змінилася на користь жителів Півночі. По-перше, закони 1920-1930-х рр. встановили рівність фламандської та французької мов. Фламандська стала мовою управління у Фландрії. По-друге, в 1948 р. жінки в Бельгії одержали виборче право. По-третє, високий рівень народжуваності на Півночі сприяв збільшенню частки фламандців у структурі населення Бельгії [1, 238].

Економічне та політичне домінування Валлонії визначали привілейований статус регіону, його населення та мови. Відповідно слабка економічна база, соціальні проблеми Фландрії та негативне ставлення до фламандців та їхньої мови, як до другосортної, з боку франкофонів дали поштовх до появи реакційного фламандського руху, головними вимогами якого було визнання рівності мов. Саме тому, одним з головних факторів, які сформували сучасну політичну ситуацію в бельгійському суспільстві виступила мовна проблема.

Після Другої світової війни в Бельгії відбулася економічна рокировка. Тут спостерігалась класична ситуація, коли економічне посилення одного з регіональних утворень (Фландрії) дозволило йому ставити питання про самовизначення та навіть про державотворення [7, 39].

Як було зазначено вище, з моменту створення Бельгії та до Другої світової війни Валлонія в бельгійській економічній структурі займала провідні позиції. Валлонська економіка була ядром промислової революції. Так, наприклад, понад 90% видобутку вугілля, 2/3 металургійної продукції та 70% ВВП країни давав її південний регіон. За рахунок

Валлонії Бельгія до 1870 р., поряд з Великобританією, лідирувала серед промислово розвинених країн світу. Фландрія ж залишалася допоміжним елементом в економічній системі Бельгії. Її порти використовували для експорту продукції валлонської промисловості, а сама вона, будучи аграрним регіоном, сприймалася не більш як «бельгійський город» [18]. Значно сприяла процвітання Валлонії відсутність безробіття, з яким зіштовхнулася Фландрія в 20-40-і рр. XX ст. Південний регіон, поповнював свій ринок робочої сили за рахунок італійських, польських та югославських іммігрантів [12, 59]. Важливим джерелом доходів для Бельгії, головним чином для валлонських компаній, залишалася Бельгійське Конго (сучасна Демократична Республіка Конго). Король Бельгії Леопольд II ще в 1908 р. поступився правом на Конго бельгійській державі [9].

Аж до початку 1960-х рр. економічна ситуація складалася на користь Валлонії. Однак надалі Валлонія втратила економічну перевагу над Фландрією з двох причин. По-перше, через втрату Конго. В 1960 р. Бельгія надала своїй колонії незалежність і відразу ж зіткнулася з економічними труднощами. Уряд (коаліція християнської та ліберальної партій) затвердив програму твердої економії. Соціалісти виступили проти та закликали до загального страйку. Валлонський південь охопили безпорядки, а фламандці бойкотували страйк. Криза настільки загострила суперечності між Північчю та Півднем країни, що соціалісти запропонували замінити унітарну державу Бельгію на вільну федерацію трьох регіонів: Фландрію, Валлонію та регіон навколо Брюсселя [11].

Після перемоги на парламентських виборах 1962 р. фламандських партій основні пости в уряді Бельгії (зокрема пости прем'єр-міністра, міністра промисловості та міністра економіки) зайняли фламандці [14]. Політична еліта Фландрії, скориставшись поразкою франкофонів та кризою в економіці Валлонії, основні зусилля направила на розвиток галузей господарства північного регіону. Саме через позицію центральної влади та фінансових структур Валлонія пропустила другу промислову революцію (розвиток нафтової промисловості, автомобілебудування, будівництво автодоріг). Через усвідомлення факту, що базована на вуглеводобутку та металургії промислова структура Валлонії поступово старіє, інвестори вилучали капітали із традиційних галузей Валлонії та вкладали в нові, більш перспективні фламандські [11].

Фландрія на повну скористалася другою промисловою революцією, основними причинами економічного лідерства якої були вдале географічне положення, близькість морських портів (Антверпен, Гент, Зеебрюге, Остенде) та політична стабільність. Фландрія отримувала іноземні та внутрішні інвестиції. Зводилися заводи зі складання автомобілів («Форд», «Рено», «Тойота»), нафтопереробні заводи, підприємства хімічної промисловості тощо. За кілька десятиліть Фландрія перетворилася в найбільш розвинутий і динамічний регіон, розташований всередині великого індустріального кільця Європи. Реконструкція економіки, настіль-

ки властивої Фландрії, зовсім обійшла Валлонію. Пальма першості перейшла до північної провінції Бельгії. Фламандський сектор в економіці країни став значно перевищувати частку Валлонії. Зокрема, її частка у внутрішньому валовому продукті стала втричі перевищувати частку Валлонії [17].

Таким чином, досить важливим фактором формування сучасної політичної ситуації стала економічна складова. Саме економічні зміни 50-60-х рр. XX ст. обумовили посилення фламандського сегмента в господарському комплексі країни. Лінгвістичні протиріччя доповнилися економічними.

Лінгвістичний та економічний аспекти внутрішньої ситуації надав розвитку відносинам у політичній сфері. Із утворенням незалежного Королівства Бельгії сформувалися ряд політичних сил, які відображали інтереси різних груп населення.

У перші роки існування Бельгії культурно-лінгвістичні інтереси фламандської аристократії й буржуазії повністю збігалися з інтересами валлонської знаті. Вони були орієнтовані на загальноєвропейські демократичні стандарти та цінності. Однак уже наприкінці XIX – на початку XX століття досить чітко проявилися суттєві розбіжності в процесах формування громадянського суспільства та політичної культури у Валлонії та Фландрії [19, 45].

Авторитет церкви сприяв утвердженню широкого впливу у Бельгії християнської партії (заснована 1910 р.). Значну популярність серед населення мала ліберальна партія, заснована того ж року. Індустріалізація Півдня країни супроводжувалася зростанням міських промислових зон з переважанням серед населення робітників. Лінгвістична та культурна близькість до Франції сприяла поширенню авторитету соціалістів. Соціалістична партія була утворена 1912 року [4].

Таким чином, у досягненні національного консенсусу в суспільстві, поряд з королівською владою та церквою, активну роль відігравала сформована протягом 1910-1912 рр. трипартійна система. Її утворили християнська, соціалістична та ліберальна партії. Всі три виступали як масові регіональні партії у Фландрії та Валлонії. Проте ліберальна партія найбільш адекватно виражала інтереси торговельної та міської буржуазії, що поділяла ліберальні цінності, і вела за собою досить широкі міські середні верстви. Провідні позиції ліберальна партія займала в Брюсселі та інших великих містах, об'єднуючись мережею «власних» громадських організацій, у тому числі профспілкових [8, 54-55].

Традиційні політичні партії, будучи за своїми доктринами унітарними, визначали пріоритет загальнодержавних інтересів над регіональними та етнолінгвістичними. Хоча, стосовно останніх, в умовах етнічних протиріч вони змушені були йти на поступки. Після Другої світової війни (у середині 50-х – на початку 60-х років) в економіці Бельгії відбулися зміни на користь Фландрії. Вони зумовили зростання фламандської національної свідомості, що стало детонатором загострення фламандсько-валлонських відносин. Демографічна перевага Фландрії над Валлонією також сприяла цьому [20,

77]. Бельгія вперше зіткнулася з піднесенням масових національних рухів.

З початком процесу федералізації правлячі масові партії поділилися за регіональною та лінгвістичною ознаками. Соціально-християнська партія (СХП) стала виключно франкомовною. Фламандське її крило перетворилося на Християнську народну партію (ХНП). За чисельністю та за підтримкою виборців вона виявилася сильнішою СХП. В 70-і – 90-і роки саме ХНП стала відігравати провідну роль у політиці Фландрії та на державному рівні. Ліберальна партія, також розділившись, зберегла найбільший вплив у франкомовній частині Бельгії, тобто у Валлонії та Брюсселі. Франкомовні та фламандські крила соціалістичної партії найдовше підтримували формальну єдність, зберігаючи спільні органи керівництва.

Однак і вона розпалась остаточно через відмову фламандських соціалістів у жовтні 1978 р. проголосувати в парламенті за надання Брюсселю статусу самостійного регіону нарівні з Валлонією й Фландрією. Поява нових регіональних партій («Валлонський союз», «Демократичний фронт франкофонів») у Брюсселі, підвищення впливу націоналістичної партії «Народний союз» («Фольксюні») та її наступниць у Фландрії показали потужне зрушення в масовій свідомості та у настроях населення країни на користь національних і регіональних інтересів [14].

Парламентські вибори другої половини 60-х – 70-х років показали, що у Валлонії, Фландрії та Брюсселі рядовий виборець голосує відповідно як валлон, фламандець або житель столиці. Разом з тим, вони продемонстрували значну підтримку регіональних партій, які стали по-

вноправними членами урядових коаліцій [10].

Поява цих партій змінила не лише партійну систему Бельгії, але й характер міжпартійної боротьби. Вона стала менш ідеологізованою, політично конкретнішою та прагматичнішою. Регіональні партії зуміли відібрати у традиційних партій значну частину виборців, захоплених національними ідеями. У розробці та реалізації урядових рішень 70-х – 80-х років нові партії зіграли роль каталізаторів. Зокрема це проявилось в посиленні процесу федералізації та розподілу повноважень центру на користь регіонів [16, 18-19].

Висновки. Отже, сучасна політична ситуація в Бельгії має глибоке історичне коріння. З першого погляду на етнополітичну палітру Бельгії видно, що ні валлони, ні фламандці, ні бельгійські німці не є етнічно спорідненими. Проте вони мають тісні культурні, економічні, політичні зв'язки, що виникли протягом їх спільного проживання в межах однієї держави. Розбіжності, які існували між фламандцями і валлонами протягом останнього часу, не викликали широкого резонансу і вирішувались виключно на основі консенсусу і взаємних поступок. Виходячи з демократичних засад бельгійського суспільства і з огляду на сучасну ситуацію, можна сказати, що спосіб вирішення суперечок через федералізацію країни є правильним. Проте, з іншого боку, породжена цим процесом надмірна бюрократизація країни, існування кількох окремих парламентів і урядів, не сприяють швидкому реагуванню на окремі виклики стабільності в суспільстві. Підсумовуючи, зазначимо, що трансформація політичної системи Бельгії є виключно мирною, достатньо передбачуваною і має місце подальше її розгортання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андерсен Б., Бауэр О., Хрох М. Нации и национализм / Андерсен Б., Бауэр О., Хрох М. – М., 2002. – 530 с.
2. Андреева Г. Государственно-правовые формы решения национального вопроса: пример Бельгии [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.materik.ru/index.php?section=analitics&bulid=61&bulsectionid=5588>
3. Вирюков С. В., Барсуков А. М. Бельгия: тупик федерализма или кризис его развития: Монография / С. В. Вирюков, А. М. Барсуков. – М.: ТЕИС, 2010 – 244 с.
4. Бельгия: государственное устройство и политическая система [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.worcount.com/index.files/gosustrbelg.htm>
5. Бельгия: фламандцы и валлоны [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%86%D1%8B>
6. Ван Дейк Р. Федерализм и демократия. Защита языковых меньшинств в плюралистических обществах. Языковые меньшинства в Бельгии, Канаде, Швейцарии и их участие в управлении / Ван Дейк Р. – Брюссель, 1992. – 140 с.
7. Гаврилова И. В. Экономика Бельгии в Европейском сообществе / Гаврилова И. В. – М., 2000. – 200 с.
8. Дробков В. А. На перекрестке дорог, культур, историй. Очерки о Бельгии и Люксембурге / Дробков В. А. – М., Логос, 2003. – 215с.
9. История Бельгии [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.europa.km.ru/belgium/history.htm>
10. Лагас Н. Бельгийский опыт: пример федерализма путем разведения [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://beljournal.by.ru/2002/2/8.shtml>
11. Мировые тенденции регионализации на примере Бельгии [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://regionalistica.ru/library/articles/rft5/-121k>
12. Ормонбеков Ж. Т. Из зарубежного опыта федерализма. Бельгийская модель федерализма: особенности и перспективы / Ормонбеков Ж. Т. // Казанский федералист. – 2004. – № 1(9). – С. 58–81.
13. Ормонбеков Ж. Т. Процесс перехода к децентрализованной модели государственной власти в Бельгии (1830–1916) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://yordam.manas.kg/ekitap/pdf/Manasdergi/sbd/sbd7/sbd-7-05.pdf>
14. Павличук Е. А. Партийная система Бельгии в контексте федерализации [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.politstudies.ru/N2004fulltext/2001/1/10.htm
15. Платонов Ю. П. Народы мира в зеркале геополитики / Платонов Ю. П. – М., 2003. – 294 с.
16. Танин С. Государственный строй Бельгии / Танин С. – М.: Госюриздат, 1974. – 75 с.
17. Фландрия [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.belgia.polpred.ru/2002/8.htm>
18. Характерные черты и особенности этнополитических конфликтов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/NTIP_2006/Politologia/2_musaeva.doc.htm
19. Andeweg R., Irwin G. Belgian government and politics / Andeweg R., Irwin G. – London : Macmillan Press, 2004. – 135 p.
20. Covell M. Political conflict and constitutional engineering in Belgium / Covell M. // The International Journal of the Sociology of Language. – 2006. – № 104. – P. 65–86.